

===== Nagy Péter =====

/// A budapesti nyugatnémet kereskedelmi kirendeltség létrejötte

Magyarország 1963. november 10-én megállapodott Nyugat-Németországgal abban, hogy a következő évben kölcsönösen kereskedelmi kirendeltségeket állítanak fel, a magyart Frankfurtban, a nyugatnémetet pedig Budapesten.¹ Az intézményekkel szembeni elvárás az volt, hogy megteremtsék a stabil árucsereforgalmat a két ország között, valamint javítsanak a két állam és nép viszonyán.²

A megkötött szerződés és a hozzáfűzött szép szavak elfedték a rideg valóságot, a két ország közötti óriási érdekellentétet. Az NSZK részéről a keleti blokk országaival – így Magyarországgal – létesített egyezmények az erhardi³ Ostpolitik szerves részét képezték. Ennek lényege az volt, hogy a Hallstein-doktrínát⁴ fenntartva, az NDK teljes ignorálása mellett fokozatosan kapcsolatot építsenek a Varsói Szerződés többi államával. A keletnémet állam kihagyása stratégiai lépés volt annak érdekében, hogy az általuk csak „Zónának” nevezett NDK-t, szövetségeseinek fokozatos megnyerésével, izolálhassák. Nyugatnémet szemszögből a kirendeltségek alapítása inkább politikai érdek volt, mint gazdasági. A kereskedelmi vonal tulajdonképpen csak eszköz volt arra, hogy be tudjanak hatolni az NDK „hátszázába.”⁵ Ezzel ellentétben Magyarország célja

1 == M. Szabenyi, 2009: 1.

2 == A magyar külpolitika dokumentumai 1963: 25–26.

3 == A doktrína a Német Szövetségi Köztársaság külpolitikájának sarokköve volt 1955-től a hatvanas évek végéig. Négy elemből állt, melyből az első vált közismertté: eszerint az NSZK nem létesít diplomáciai kapcsolatot olyan állammal, amely elismeri a Német Demokratikus Köztársaságot. Emellett Bonn Nyugat-Berlint az NSZK szerves részének tekintette, önmagát kiáltotta ki a német nép egyedüli képviselőjének, valamint kinyilvánította az Odera–Neisse-határ és a potsdami rendezés tarthatatlanságát. A doktrína nyíltan megkérdőjelezte az NDK állami létjogosultságát, így a Varsói Szerződés valamennyi állama számára elfogadhatatlan volt. (Békés, 2009: 315.)

4 == Ludwig Wilhelm Erhard a Német Szövetségi Köztársaság kereszténydemokrata kancellárja volt 1963. október 16. és 1966. december 1. között.

5 == Gray, 2003: 140.

az volt, hogy életszínvonal-politikájának hatékony működtetése érdekében minél szélesebb körű és nagyobb volumenű árucserét bonyolítson a nyugati államokkal.⁶ A kirendeltségek magyar oldalról nézve a kereskedelem biztosabb mederbe terelésének és kiszámíthatóságának biztosítékai voltak. A gazdasági kapcsolatok bővítése terén Magyarország ideális partnernek mutatkozott, ellenben az NSZK kulturális, politikai dominanciájának az NSZK javára való bármilyen mérvű csökkentése még csak távlati célok között sem szerepelt. Munkámban azt vizsgálom, hogy a képviseltek gazdasági szempontból mennyire váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, valamint bemutatom a budapesti nyugatnémet kereskedelmi kirendeltség felállításának nehézségeit.

= = A kirendeltségek megalakulásnak gazdasági vonatkozásai

A második világháborút követően, 1947-től évente kötött árucseré-forgalmi egyezmények révén folyt a kereskedelem Magyarország és Németország nyugati megszállási övezete – a Bizónia –, majd 1949-től az NSZK között.⁷ Ez a rendszer nem szavatolta a piaci biztonságot, és egészen a kirendeltségek felállításáig érvényben maradt, ugyanakkor a kereskedelem korlátozott formában mégis reorganizálódott.⁸ A mindenkor áruforgalom ki volt téve az aktuális politikai konfrontációknak, így éves szinten is folyamatos ingadozás volt megfigyelhető az NSZK magyar külkereskedelmi részesedésében. A magyar–nyugatnémet gazdasági kapcsolatok 1947 és 1950 között folyamatos fejlődést mutattak. A tetőpontot 1950-ben érte el, amikor a nyugatnémet részesedés import tekintetében 9,89%-ot, az export esetében pedig 7,44%-ot tett ki, amivel az NSZK a legfontosabb nyugati külkereskedelmi partnerré vált. Ráadásul ekkor még riválisát, az NDK-t is megelőzte.⁹ Az ötvenes évek elején a nyugati embargók következtében drasztikus visszaesés következett: 1953-ra az import részesedés 3,36%-ra, az export 3,17%-ra csökkent. Ebben az időszakban az NSZK többször elvesztette Magyarország nyugati kereskedelmi partnerei közötti vezető szerepét.¹⁰ Sztálin halála után, Nagy Imre miniszterelnöksége idején, 1954-től a szocialista országok szerepe hazánk külkereskedelmében mérséklődött, miközben a Nyugat részesedése emelkedett, a nyugatnémet állam pedig ismét a legfontosabb nyugati gazdasági partnerré vált. A növekedés már az 1954-es évről is látszik – az NSZK-ból származó import 5,09%-ra, az oda irányuló export 3,86%-ra nőtt –, de az igazi fellendülést az 1955-ös év hozta, amikor a nyugatnémetektől beáramló termékek a teljes magyar behozatal 7,17%-át tették ki, míg a kivitelben 5,09% volt az NSZK részesedése.¹¹

6 = = Békés, 2011: 112.

7 = = MNL OL-XIX-J-1-j (1945–64) NSZK-26. tétel. A magyar–nyugatnémet kapcsolatok.

8 = = Kiss, 1976: 42.

9 = = Statisztikai Évkönyv 1948: 165–166.; 1949: 130–132.; 1950: 154–156.

10 = = Statisztikai Évkönyv 1951: 199–203.; 1952: 182–183.; 1953: 160–161.

11 = = Statisztikai Évkönyv 1954: 35–38.; 1955: 255–261.

Az 1956-os forradalom a teljes magyar külkereskedelmet visszavetette, a háború óta folyamatosan bővülő árucseré volumene az 1955-ös szinthez képest a behozatal tekintetében mintegy 13%-kal, a kivitelé pedig 19%-kal esett vissza. Az NSZK-ra vonatkozólag a behozatal az 1956-os évben 5,57%-ra csökkent, a kivitel viszont ennek ellentétéként 7,37%-ra növekedett.¹² A forradalom leverése után az NSZK Magyarországgal való kereskedelmét mintegy fél éven keresztül, 1957 közepéig bojkottálta, az éves árucseré-forgalmi egyezményt csak a július 16. és 27. között lezajlott tárgyalások után írták alá.¹³ Mindazonáltal ez különösebben nem látszódott meg az éves statisztikán, tehát a kiesést lényegében pótolták. Azonban a forradalom után Magyarország külkereskedelmében mind az NSZK, mind a nyugati világ visszazorult az 1955-ös szinthez képest.¹⁴ Az NSZK részesedése a magyar külkereskedelemből 1958–59-ben hullámzott, majd a hatvanas évek elején nagyjából 5–5,5 százalék körül stabilizálódni látszódott, de az 1961-es berlini válság visszavetette a két ország kapcsolatát, így 1962-ben import esetében 4,32%-ra, az export terén pedig 4,85%-ra esett vissza az NSZK részesedése, ami az 1963-as évben 4,88, illetve 4,77 százalékra módosult.¹⁵

A kereskedelmi kirendeltségek felállítása előtti években az NSZK százalékos külkereskedelmi részesedése éves szinten ingadozott, ami azt mutatta, hogy a nyugatnémet irányú áruforgalom mértéke nem követte a teljes külkereskedelem alakulásának trendjét. Ez sok esetben negatív, máskor pozitív eltérést eredményezett, attól függően, hogy a világpolitikában és a két tömb kapcsolatában milyen ellentétek vagy enyhülési folyamatok voltak tapasztalhatóak. A százalékosan kimutatható külkereskedelmi részesedés hullámzása mellett a devizaforintban számított mennyiségi mutatók kiegyensúlyozottabbak voltak, az ötvenes évek eleji (1951–1953), valamint az 1956-os visszaesést leszámítva végig fejlődő tendenciát mutattak. Ez azonban csak a jó működés illúzióját teremtette meg, hiszen hiábavaló a fejlődés, ha annak üteme elmarad a teljes külkereskedelemétől. Ez a rendszer aláaknázza a kiszámíthatóságot, ami egy jól működő gazdasági kapcsolat alapja. A kereskedelmi kirendeltségek felállításának egyik mozgatórugója az volt, hogy a – lehetőségeket és orientációkat figyelembe véve – meglehetősen jól alakuló, viszont a politika viharainak évről évre kiszolgáltatott kereskedelmet stabil mederbe tereljék. Ez mindkét állam közös érdeke volt, bár mint korábban láthattuk, más-más okból kifolyólag.

A kirendeltségek 1964-es felállítását követően a nyugatnémet százalékos részesedés jóval kiegyensúlyozottabbá vált, a korábban jellemző éves ingadozások megszűntek. Ez persze nem jelentette azt, hogy a politikai változások nem voltak hatással a gazdasági kapcsolatokra, de az éves nagymértékű kilengések megszűntek, helyettük

12 = = Statisztikai Évkönyv 1956: 184–185.

13 = = Ruff, 2007: 317.

14 = = Statisztikai Évkönyv 1957: 230–231.

15 = = Statisztikai Évkönyv 1958: 240–241.; 1959: 230–231.; 1961: 208–209.; 1962: 252–253.; 1963: 222–223.

növekvő vagy épp csökkenő periódusok alakultak ki.¹⁶ 1964 és 1967 között az NSZK import-export részesedése öt százalékot tett ki és folyamatosan, kiszámítható módon növekedett. Ennek oka a két állam közti többé-kevésbé feszültségmentes viszony volt, illetve 1966-tól annak a lehetősége, hogy a két ország rövidesen diplomáciai kapcsolatot létesít egymással. Ezt a prosperáló periódust szakította félbe az 1967-es nyugatnémet–román diplomáciai kapcsolatfelvétel, amiről Románia „elfelejtette” idejében tájékoztatni szövetségeseit.¹⁷ Ahogy a diplomáciai kapcsolatfelvétel lehetősége távolabb került, a százalékos mutatók jelentős, egy százalékos esést produkáltak, tehát a magyar–nyugatnémet árucsereforgalom nem bővült olyan mértékben, mint a más államokkal folytatott kereskedelem. A visszaesés nemcsak százalékos arányban mutatható ki, hanem devizaforintban is érzékelhető.¹⁸ Ez azt jelenti, hogy a kereskedelmi volumen nemcsak a többi országgal való összevetésben, hanem önmagához képest is jelentékeny, az export tekintetében az utolsó prosperáló (1966) évhez képest 14%-os, az import tekintetében pedig az 1967-es évhez képest 23%-os recessziót produkált.¹⁹ A diplomáciai kapcsolatfelvétel belátható időn belül való realizálási lehetősége pozitívan befolyásolta a két ország gazdasági együttműködését, ugyanakkor annak elodázása azonnali visszaesést vont maga után. A politikai és gazdasági kapcsolatok nehezen választhatóak el egymástól, kéz a kézben járnak. Hatékony kereskedelem csak akkor alakulhat ki, ha a politikai kapcsolatfejlesztés is halad mellette, vagy legalábbis megvan rá a szándék. Tehát a magyar elképzelés, miszerint a politikai kapcsolatok befagyasztása mellett csak a gazdasági kapcsolatokra koncentrálnak, kivitelezhetetlen volt. Ugyanakkor a kereskedelmi képviselők létrejötté mérföldkő volt abból a szempontból, hogy a kereskedelmi kapcsolatokat kiszámíthatóbb mederbe terelte, az éves ingadozásokat megszüntette, ráadásul bennük rejlett a potenciál arra, hogy a politikai kiegyezés katalizátorai legyenek, ami az NSZK számára a legfontosabb szempont volt az NDK területére való behatolás tekintetében.

= = A nyugatnémet kereskedelmi kirendeltség felállítása

Bonn elsődleges célja az volt, hogy elősegítse a két ország közti politikai kapcsolatfejlesztést, ennek következtében a frankfurti magyar kirendeltség szervezése könnyedén haladt. A helyi hatóságok különösebben nem akadályozták Solti Béla kirendeltségvezető munkáját. Budapesten már teljesen más volt a szituáció, hiszen a magyar fővárosban a nyugatnémet diplomaták azért küzdöttek, hogy minél előnyösebb pozíciót tudjanak kialakítani maguknak, túllépve az 1963-ban kötött szerződés keretein. A magyar hatóságok viszont nem voltak hajlandóak ehhez asszisztálni, így az ellentétek hamar

16 = = Statisztikai Évkönyv 1964: 224–225.; 1965: 216–217.; 1966: 216–217.; 1967: 220–221.; 1968: 256–257.; 1969: 278–279.; 1970: 285–286.; 1971: 287–288.; 1972: 310–311.; 1973: 308–309.

17 = = Békés, 2004: 253.

18 = = Statisztikai Évkönyv 1968: 256–257.

19 = = Statisztikai Évkönyv 1966: 216–217.; 1967: 220–221.; 1968: 256–257.

kiütököztek, és ebből adódóan számos konfliktus alakult ki a kirendeltség diplomatái, illetve a magyar hivatalos szervek között.

A nyugatnémet kereskedelmi kirendeltség diplomatái közül először a bánáti születésű – Bánátnagyfalu (на Банатско Велико Село) – Dr. Robert Laub követségi titkár érkezett Budapestre, aki korábban a Szovjetunióban és Maliban teljesített szolgálatot.²⁰ A kirendeltség megbízottjaként 1964. március 18-án, Alfons Roth diplomata és a Külkereskedelmi Minisztérium képviselőjének kíséretében felkereste a Diplomáciai Testületeket Ellátó Irodát (ДТЕИ), ahol Becske Gyula fogadta őket. A diplomaták a kirendeltség felállítása előtt érkeztek meg egyfajta puhatolózó tárgyalásra, amelynek keretében jelezték a magyar félnek, hogy a kirendeltségvezető, Dr. Hardo Brückner irányítása alatt 8-10 fős személyzettel kívánnak majd visszatérni, valamint lakhatással és irodahelyiséggel kapcsolatos igényeiket vázolták. Mivel tisztában voltak a helyi viszonyokkal, és tudták, hogy az irodahelyiség és a saját lakások kiutalása előreláthatólag hosszabb időbe fog telni, a kezdeti időszakra a Gellért Szállóban kértek nyolctíz olyan szobát, melyekben megoldható lett volna, hogy a kirendeltség alkalmazottai mindennapi életüket éljék, és a munkájukat is el tudják végezni. Ugyanakkor a későbbiekre vonatkozólag igényt tartottak egy huszonöt-harminc szobás irodaépületre, valamint többgyermekes diplomatacsaládok elszállásolására alkalmas, kényelmes lakásokra. Mindezek mellett érdeklődtek afelől, hogy vonatkozik-e rájuk bármilyen utazási korlátozás, van-e lehetőségük saját gépjármű behozatalára, illetve készíthetnek-e fotó-, illetve videofelvételeket.²¹ Becske nem tudott rögtön válaszolni a felvetett igényekre és kérdésekre, hiszen ezeknek utána kellett néznie, így megállapodtak abban, hogy a két diplomata pár napon belül visszatér.

A második találkozóra március 20-án került sor. Ekkor a két diplomata a korábban feltett kérdésekre pozitív válaszokat kapott, ugyanakkor az igényelt ingatlanokkal kapcsolatban probléma merült fel. A ДТЕИ mindössze két épületet tudott felkínálni a nyugatnémeteknek, ebből az egyiket, az Abonyi utca 31. alatti csak ideiglenesen. A másik lehetőség, melyet hosszabb távon, határozatlan időre igénybe vehettek, az Izsó utca 5. szám alatti villa volt. Laub alapvetően mindkét épületet alkalmatlannak tartotta arra, hogy a leendő nyugatnémet kirendeltség irodájaként funkcionáljon. Az Abonyi utcai jobban tetszett volna neki, de mivel azt csak ideiglenesen kaphatták volna meg, csak az Izsó utcai ingatlan maradt. Az iroda kérdése tehát a megbeszélés végén nyitott maradt, ezért búcsúzásakor Alfons Roth arról tájékoztatta Becskét, hogy az épület elfogadását attól fogják függővé tenni, „hogy milyen az úgynevezett NDK épülete”. Becske ennél a pontnál félretéve az udvariasságot, rögtön kijavította a diplomatát, hogy a keletnémet állam semmi szín alatt nem „úgynevezett NDK”, hanem NDK, valamint mindkét diplomatát nyomatékosan figyelmeztette, hogy Magyarországon az ilyen jellegű megnyilvánulásoktól tartózkodjanak, mert sok kellemtelenségük származhat belőle. Laub és Roth azonban jelezték, hogy ezt nem tehetik,

20 == ÁBTL 3.1.5. O-14836. Dr. Robert Laub. Javaslat, 1964. október 3.

21 == Uo. Becske Gyula (DTEI) feljegyzése, 1964. március 18.

mivel kormányuk nem ismeri el a Német Demokratikus Köztársaságot, és külügyminisztériumuk határozott parancsa, hogy csak így nevezhetik meg.²² A második megbeszélésen már kiütközött a két állam közti ellentét egyrészt az irodaépület, másrészt pedig az NDK-ról vallott nézetek kapcsán. Nyugat-Németországban az újságokban, sőt a hivatalos iratokban is a keletnémet állam megjelölésére bevett gyakorlat volt az „ügynevezett NDK”, „Szovjet zóna”, „A zóna” kifejezések használata. A fővárost, Kelet-Berlint pedig előszeretettel nevezték az NDK kormány szerveit tömörítő negyed után „Pankow”-nak. Ezek a kifejezések az izolációs politika részét képezték, hangot adva a nyugatnémetek azon véleményének, miszerint a keletnémet államot a szovjet erő mesterségesen tartja fenn, következésképpen illegitim és ideiglenes, végső desztinációja pedig csak a Szövetségi Köztársaságba való visszaolvadás lehet.²³ Ezek a gondolatok akkoriban Budapesten érthető okokból nem voltak szalonképesek, így ezeknek a kifejezéseknek a „vasfüggöny” keleti oldalán, hivatalos szerv előtt való használata csak provokációként volt értelmezhető. Talán nem véletlen, hogy olyan diplomata szájából hangzott el, aki a kezdeti tárgyalások után visszatért Bonnba, és a későbbiekben sem teljesített szolgálatot a magyar fővárosban.

Bonnba való visszatérésük előtt Roth és Laub felkereste a budapesti osztrák nagykövetséget konzultáció céljából. Ilyenformán további megbízható forrásból származó információt tudtak gyűjteni arra vonatkozólag, hogy milyen kihívásokkal szembesülhetnek magyarországi kiküldetésük során. A nyugatnémet diplomaták budapesti előzetes látogatásuk eredményeként értékes tapasztalatokat gyűjtöttek, melyek a kirendeltség felállítása és működtetésének megkezdése szempontjából voltak relevánsak. Egyrészt megismerték az ellátással kapcsolatos helyi viszonyokat és a diplomatákra vonatkozó itteni szabályokat. Másrészt saját tapasztalatok és az osztrák kollegák útbaigazítása nyomán képet kaptak a magyarországi szerteágazó bürokratikus rendről, valamint első kézből tapasztalhatták, hogy a magyar fél fogadó országgént messze nem olyan rugalmas partner, mint azt előzetesen várták. Ennek ékes példája volt a magyar állam által felajánlott irodaépület, melyet egyöntetűen drágának és alkalmatlannak tartottak arra, hogy az NSZK kereskedelmi kirendeltségének otthont adjon. Részben a besúgóktól való félelem, részben az itteni tapasztalatok eredményeként a képviseleten csak minimális mértékben kívántak helyi munkaerőt alkalmazni, így a gépirók és a gépkocsivezetők többségét is egyenesen Nyugat-Németországból tervezték Budapestre delegálni.²⁴ A bizalmatlanság és a két állam elképzelései között húzódozó mély és széles szakadék már az első tárgyalásokon megmutatkozott. A nyugatnémet diplomaták számára meglehetősen kellemetlen és roppant nehezen elfogadható tény volt, hogy Magyarországon az NDK mögött csak a második számú német állam képviselői lehettek.

22 = Uo. Beoske Gyula (DTEI) feljegyzése, 1964. március 20.

23 = Gray, 2003: 3. 12–13.

24 = ÁBTL 3.1.5. O-14836. Dr. Robert Laub. Feljegyzés, 1964. március 25., Koordináló jelentés, 1964. március 31.

Bonn azonban nem volt hajlandó beletörődni a másodhegedűs szerepébe. Dr. Hardo Brückner, a budapesti nyugatnémet kereskedelmi kirendeltség vezetője még Magyarországra utazása előtt felkereste kollégáját, a frankfurti magyar kirendeltség-vezetőt, Solti Bélát. Kettejük tárgyalása több szempontból is érdekesnek bizonyult. Egyrészt informális tájékoztatást tartalmazott arról, hogy a nyugatnémet parlament április 30-án tervezi elfogadni a magyar kereskedelmi kirendeltség dolgozóinak diplomáciai mentességét szavatoló rendelkezést, melyről az aktus bekövetkeztével Mirbach nagykövet hivatalosan is értesíti Beck Istvánt. A nyugatnémet diplomaták és családjaik Budapestre utaztatását a magyar válaszevél kézhezvétele utánra tervezik, ezt követően megindulhat a nyugatnémet kirendeltség munkája. Ugyanakkor a találkozó alkalmat adott arra is, hogy Brückner hangot adjon nemtetszésének azzal kapcsolatban, hogy korábban Magyarországra küldött embereinek – Laub és Roth – a DTEI nem tudott elfogadható irodahelyiséget ajánlani, olyat, ami alkalmas lett volna a Német Szövetségi Köztársaság reprezentálására. A nyugatnémet diplomata úgy vélte, hogy egy olyan országban, mint Magyarország, ahol az ingatlanok mindegyike állami tulajdonban volt, az nem fordulhat elő, hogy nem tudnak megfelelőt kiutalni, inkább csak nem akarnak. Tehát Brückner és a nyugatnémet külügyminisztérium e kérdésben a magyar hatóságok szándékosságát feltételezte, és nem értette, hogy a magyar kormány miért akarja őket az NDK vagy bármely nyugati követség mögé sorolni. Mindemellett felháborítónak tartotta azt, hogy Magyarország csak korlátozott mértékben – hetvenötezer forintos értékhatárig – biztosítja számára a vámmentességet, míg a nyugatnémet állam Soltira vonatkozólag nem határozott meg hasonló limitet. Ebből kifolyólag Soltin keresztül kívánta tolmácsolni a magyar állam felé azon kérését, hogy kollégáinak részleges, önmagának viszont teljes vámmentességet biztosítsanak.²⁵

Az ellentétek és egyet nem értek dacára a budapesti kereskedelmi kirendeltség felállításának munkálatai májusban folytatódtak. Ekkor érkezett az országba Richard Böer diplomata a Laub és Roth által megkezdett tárgyalások folytatására. Mindenekelőtt az iroda ügyét szerette volna rendezni, de társai példáján okulva a Becskével folytatott tárgyaláson jóval békülékenyebb hangnemet ütött meg, annak ellenére, hogy a felajánlott két irodaépületet ő sem tartotta elfogadhatónak. A probléma feloldása érdekében elárulta a magyar félnek a Bonnban meghatározott normatívát, mely szerint a reprezentativitás biztosítása érdekében az irodaépületüknek legalább huszonöt helységgel kell rendelkeznie és 458 négyzetméter alapterületűnek kell lennie, a kirendeltségvezetői rezidencia esetén pedig 363 négyzetméter és tizennégy szoba a minimális elvárás. Mindazonáltal Böer ezzel megengedő álláspontot képviselt arra hivatkozva, hogy Brückner szerény ember, így nem valószínű, hogy az említett számokat szigorúan venné. Mindemellett a diplomata politikai témájú fejtegetésektől sem riadt vissza, kijelentve, hogy a Hallstein-doktrína – hazája hivatalos külpolitikai irányvonala – tarthatatlan, amit véleménye szerint „fenn” is tudnak, csak még nem merik bevallani. Böer meglepő nyíltsága vélhetően annak köszönhető, hogy korábban

25 = = ÁBTL 3.1.5. O-14838/1. Dr. Hardo Brückner. Feljegyzés, 1964. május 7.

csak Nyugaton – Zürichben és Amszterdamban – teljesített szolgálatot. Meglehetősen szabadon beszélt öt éves krími szovjet hadifogságáról is, ahol többé-kevésbé megtanult oroszul. Még arról is tájékoztatta Becskét, hogy tapasztalatait leendő munkatársaival is megosztotta, majd sietve hozzátette, hogy a szovjetekről semmi rosszat nem tud mondani, mert fogsága alatt rendszeren bántak vele, a kirótt kemény fizikai munkát pedig jogosnak érezte. Ezzel minden bizonnyal Becske jóindulatát kívánta megnyerni, sikertelenül.²⁶ Bonnból központilag elrendelt arculatváltásról nem lehetett szó, mert a diplomata viselkedésének a későbbiekben súlyos következményei lettek.

Böer a továbbiakban többször is meglátogatta Becskét, segítőkészségéről pedig feletteseit is tájékoztatta, ezzel azonban nem aratott osztatlan sikert. A kirendeltség kereszténydemokrata diplomatái – Brückner és Laub – azzal vádolták, hogy túl közel került egy magyar szerv alkalmazottjához, ami főbenjáró bűn volt. Hazaküldését csak a hozzá hasonlóan szociáldemokrata meggyőződésű társainak – Karl Steinberg és Herman Kersting – közbelépése és összetartása akadályozta meg. Böer ügyének következménye végül csak egy Bonnból küldött figyelmeztetés lett, melyben óvatosságra intették, valamint utasították, hogy ne bízson meg a magyar hivatalos személyek egyikében sem, mert egytől egyig a pártállam hű szolgái.²⁷ A diplomata elsősorban nem felesleges fecsegése miatt kapta a helyreutasítást, hanem pusztán azért, mert óvatlanul, nem diplomatához illően viselkedett. Hasonló feddésben részesült Georg Hoppen, Brückner személyi sofőrje is, akit Magyarországra érkezése előtt arra készítettek fel, hogy főnökével egyetemben folyamatos megfigyelés alatt fog állni. Tapasztalatai azonban ellentmondtak ennek, aminek hangot is adott. Bonnban viszont nem hittek neki, azzal vádolták, hogy „kommunista befolyás alá került.”²⁸ A két példa jól mutatja a bizalmatlanságot, amivel a nyugatnémet külügy viseltetett a magyarokkal szemben. Böer esete pedig kiválóan reprezentálja az NSZK társadalmát átszelő pártpolitikai repedéseket, amelyek a nyugatnémet külpolitikában is éreztették hatásukat. A diplomatát a regnáló kereszténydemokrata kurzus a legapróbb megingásra hazarendelte volna, míg a jóval engedékenyebb szociáldemokraták ennyit még megengedhetőnek érezték. A bizalom teljes hiánya a fogadó állam részéről is maximálisan megvolt, hiszen a magyar állambiztonság a nyugatnémet kirendeltség valamennyi munkatársát, beleértve a gépiró- és titkárnókat, sofőröket, egytől egyig beutazásuk pillanatától távozásukig, folyamatosan ellenőrzés alatt tartotta.²⁹

26 == ÁBTL 3.1.5. O-14030. Richard Böer. Feljegyzés, 1964. május 29.

27 == Uo. Jelentés, 1964. július 2., Jelentés, 1964. augusztus 19.

28 == ÁBTL 3.1.5. O-14027. Georg Hoppen. Jelentés, 1964. október 24. Jelentés, 1964. december 9.

29 == ÁBTL 3.1.5. O-13087. Meta Maria Pireau; ÁBTL 3.1.5. O-13900. Karl Hübner; ÁBTL 3.1.5. O-14011. Avila Maria Harlander „Cili”; ÁBTL 3.1.5. O-14013. Karl Heinz Homer „Újonc”; ÁBTL 3.1.5. O-14027. Georg Hoppen; ÁBTL 3.1.5. O-14029. Marie Luise Minna Julia Keilwagen; ÁBTL 3.1.5. O-14829. Jacobine Strang „Vénlány”.

A kölcsönös bizalmatlanság ellenére a nyugatnémet kirendeltség szervezése tovább zajlott. Hermann Kersting³⁰ 1964 nyarán főnökét, Brücknert megelőzve puhatolózó látogatásra érkezett Magyarországra. A kiépítés alatt álló intézményben ő rendelkezett a legmagasabb diplomácia ranggal a képviselő-vezető után, így mondhatni annak előfutáraként érkezett felmérni a terepet, valamint kialakítani a lehető legjobb pozíciókat. Elsődlegesen a kirendeltségvezetői rezidencia kérdését akarta megnyugtatóan rendezni, hogy legalább az ideérkező Brückner megkapja a megfelelő reprezentativitást. Mindemellett igyekezett a meglévő 1963-as szerződés kereteit már idejekorán, félhivatalos úton tágítani, így felvetette annak lehetőségét, hogy a létrejövő kirendeltség vízumügyekkel is foglalkozhasson. A magyar szerv képviselője a diplomata javaslatát még csak válaszra sem méltatta. Kersting minden rendelkezésére álló eszközt bevetett a bizalom megteremtésére. Valamennyi tárgyalópartnerének igyekezett az erhardi Ostpolitik „leghaladóbb” felismerését elhinteni, miszerint legfőbb céljuk – Németország egyesítése – lehetetlen a keleti országok támogatása nélkül.³¹

Hermann Kersting és Hardo Brückner Magyarországra küldése Bonn részéről gesztusértékű volt, hiszen két magas rangú, köztisztületnek örvendő, tapasztalt diplomata érkezett a magyar fővárosba a Szövetségi Köztársaság képviselőjében. Budapestre akkreditálásuk az előzetes magyar feltételezéssel szemben nem karrierjük megbicsaklását jelentette, inkább elismerést. Mindez azért történhetett így, mert a hatvanas évek elején Magyarország szerepe felértékelődött a nyugatnémet külpolitika szemében, a budapesti misszió sikeressége az Ostpolitik egyik alappillére volt. Magyarország nyugati irányú gazdasági nyitása, illetve az a nem elhanyagolható tény, hogy Lengyelországgal, Csehszlovákiával és az NDK-val ellentétben nem állt területi vitában az NSZK-val, alkalmassá tette arra, hogy Bonn itt építse ki keleti „hídfeállását”. Ugyanakkor a keletnémetek „hátsó kertjébe” való behatolás csak igen lassan, apró lépésekkel haladhatott előre. Mindenekelőtt olyan, teljesíthetőnek tűnő célokat kívántak elérni, mint például a hatékonyabb vízumkiadás, illetve a magyar termékek színvonalának emelése nyugati gépek meghonosításával.³²

Már a kirendeltség korai, szervezési szakaszában kiütközött, hogy a két állam teljesen más érdekek – leszámítva a stabil kereskedelmet – mentén kötötte meg az 1963-as szerződést, így annak értelmezése is eltérő volt. A nyugatnémetek egyfajta „belépőként” tekintettek rá, aminek segítségével megvethetik a lábukat Keleten, így még a kirendeltségek tényleges felállítása előtt nem hivatalosan jogkörbővítéssel próbálkoztak. Mindemellett a hosszú távú cél egyértelműen a keletnémet állam szerepének viszszaerősítése volt. Ezzel szemben Magyarország számára a szerződésben foglaltak poli-

30 = Hermann Kersting ekkor a kirendeltség második számú diplomatája a kirendeltségvezető után. A diplomáciai kapcsolatfelvétel után 1974-től 1978-ig ő lett az első budapesti nyugatnémet nagykövet.

31 = ÁBTL 3.1.5. O-13470/1. Hermann Kersting. Tájékoztató jelentés, 1964. június 3.

32 = ÁBTL 3.1.5. O-13470/1. Hermann Kersting. Kivonat a Hágai Kirendeltség 1964. június havi jelentéséből, ÁBTL 3.1.5. O-14838/1. Dr. Hardo Brückner. Feljegyzés, 1964. szeptember 4.

tikai téren a maximumot jelentették, az NDK nyugatnémetekkel szembeni elsőbbsége megkérdőjelezhetetlen volt, annak mérséklése pedig egyenesen tabukérdés. A kirendeltség működtetése hotelszobákban nem volt kivitelezhető, így kulcsfontosságú kérdéssé vált az erre alkalmas irodahelyiség megszerzése.³³

= = = A kirendeltség megkezdi munkáját

Dr. Hardo Brückner kirendeltségvezető hivatalos bemutatkozó látogatásainak előkészítését jóval Brückner Budapestre érkezése előtt Richard Böer szervezte meg. Az eredeti tervek szerint magyar részről Gergely Miklós, a Külügyminisztérium protokoll osztályának vezetője, Fodor Zoltán, a ДТЕИ vezetője, a Külkereskedelmi Minisztérium részéről pedig Buzás József főosztályvezető és Minkó Ferenc, a ККМ protokoll osztályának vezetője fogadta volna a diplomatát.³⁴

Brückner 1964. július 14-én érkezett meg Magyarországra, ahol másnap, 15-én állt hivatalosan szolgálatba.³⁵ A bemutatkozó látogatások sorát az előzetes tervekkel összhangban Gergely Miklósnál kezdte július 16-án. A protokolláris vizit alkalmat adott arra, hogy a magyar fél hivatalosan tájékoztathassa a nyugatnémet kirendeltségvezetőt olyan funkcionális kérdésekről, mint például a magáncéllal vagy munka céljára behozott termékek vámmentessége, az ország területén garantált utazási szabadság – a határsávokat kivéve –, valamint magánemberek meghívásának engedélyezése. Másrészről lehetőség nyílt Brückner előtt arra, hogy kéréseket fogalmazzon meg, így például jelezte, hogy a bemutatkozó látogatásokon túlmenően más prominens személyekkel, például a Magyar Nemzeti Bank elnökével is tárgyalna. Gergely nem zárkózott el a kérés teljesítésétől, ugyanakkor ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a viszonyosság elvét betartva, a Deutsche Bundesbank elnöke is fogadja Solti Bélát. Ez egy próbálkozás volt a diplomata részéről, amely a magyar fél engedékenysége esetén beválhatott volna, de mivel Gergely olyan feltételhez kötötte, amire vonatkozó hatásköre Brücknernek nyilvánvalóan nem volt, a téma lekerült a napirendről. Brückner továbbá kérte, hogy ha Frankfurtban a magyar kollégáknak bármilyen problémájuk adódna, neki jelezzék, valamint hogy a diplomáciai testületeknek járó „CD” rendszámok helyett a magyar állam másfajta megkülönböztető jelzést adjon gépjárműveiknek. Azzal érvelt, hogy nem tudnák szavatolni a viszonyosságot, illetve hogy nézne ki, ha az újságok címlapjain a frissen létesült kirendeltség gépkocsiján diplomáciai rendszám-tábla szerepelne. Gergely azon kérdésére, hogy a nyugatnémet vagy a magyar lapok reakcióitól tart-e, Brückner csak nevetéssel tudott válaszolni.³⁶

Gergely meglehetősen ironikus kérdésével rátapintott a lényegre, hiszen egyértelmű, hogy a sokat látott, tapasztalt diplomata kérésének komoly politikai indokai voltak. A korszakban a nyugatnémet külpolitika arra törekedett, hogy a világ minél

33 = = Uo.

34 = = ÁBTL 3.1.5. O-14030. Richard Böer. Feljegyzés, 1964. július 14.

35 = = ÁBTL 3.1.5. O-14838/1. Dr. Hardo Brückner. Kérdőív.

36 = = Uo. Gergely Miklós feljegyzése, 1964. július 17.

nagyobb hányadán hátráltassa az NDK-t külkapcsolatainak fejlesztésében. Ez fokozottan igaz volt azokra a függetlenedő országokra, melyek korábban Bonn szövetségeseinek gyarmatai voltak. Ezeken a területeken a nyugatnémet külpolitika kihasználva a helyzeti előnyt, elismertette magát, majd kereskedelmi missziók formájában anyagilag is támogatta ezen államokat. Mindennek az volt az ára, hogy az NDK-val nem létesíthettek diplomáciai kapcsolatot, ellenkező esetben a Hallstein-doktrína értelmében az NSZK haladéktalanul megszakított volna mindennemű kapcsolatot a „renitens” állammal. Ugyanakkor nem zárták ki, hogy a keletnémet állam konzulátusokat, kereskedelmi kirendeltségeket létesítsen – akárcsak a nyugatnémetek 1963-ban a Varsó Szerződés országaiban –, de ezekre az épületekre nem kerülhetett ki az NDK lobogója, a járművek pedig nem kaphattak diplomata-rendszámot.³⁷ Ebből kifolyólag nem tudta, vagy inkább nem akarta a nyugatnémet állam a magyar kereskedelmi kirendeltségnek megadni a diplomáciai testületeknek kijáró rendszámokat, hiszen ez esetben a viszonyosság elvét érvényesítve saját képviselője is megkapta volna ugyanezt Magyarországon. Ez azonban nem kívánt precedenst teremtett volna, hiszen a fentebb említett országokban megszűnt volna Bonn jogalapja arra, hogy megakadályozza az ehhez hasonló legapróbb szimbolikus keletnémet térnyerést. Ráadásul egy ilyen engedmény egy NDK-t elismerő állammal szemben a hivatalos külpolitikai alapelv, a Hallstein-doktrína nyílt megsértése lett volna, ami a sajtón keresztül nyilvánosságra kikerülve komoly károkat okozhatott volna a nyugatnémet kormányoknak. Ezért Budapesten a külföldieknek kijáró megkülönböztetett, fehér alapon vörös „CK” feliratú rendszámot kaptak a nyugatnémet kereskedelmi kirendeltség és diplomáciai magángépjárműveire. A Gergely Miklóssal való tárgyalás tematikájából természetesen nem maradhatott ki az irodahelyiség mindeddig megoldatlan problémája sem. Brückner kifejtette, hogy ez a kérdés számukra több szempontból is nagyon fontos. Egyrésztől egyáltalán nem mindegy, hogy milyen körülmények között kell a képviselő alkalmazottainak dolgozniuk, másrésztől pedig az épület fogja reprezentálni hazájukat, a Szövetségi Köztársaságot, így az ingatlanok a szimbolikus térben is meg kell állnia a helyét. A kirendeltségvezető bár tisztában volt azzal, hogy későn érkeztek, így az igénylista végére kerültek, mégis hajlandó lett volna akár hosszabb időt is várni annak érdekében, hogy a lehető legjobb épületet kaphassák.³⁸ Brückner enyhített érvelésén, belátónak mutatkozott, és még abba is belement volna, hogy akár hosszabb időre a Gellért Szállóban legyen az irodájuk és az otthonuk, ha később impozánsabb épületet kaphatnak. Ugyanakkor felismerte, hogy az irodahelyiség kérdése kiváló lehetőség arra, hogy olyan szimbolikus előnyt csikarjon ki a magyar bürokráciától, amit az NSZK-nak nem kell viszonyoznia, hiszen a rendelkezésre álló ingatlanállomány városként eltérő volt, így ezen a téren lehetetlen volt a viszonyosság elvét száz százalékosan betartani. A kirendeltségvezető a tárgyalás egésze alatt jól megtervezett kettős játé-

37 = Gray, 2003: 104–106.

38 = ÁBTL 3.15. O-14838/1. Dr. Hardo Brückner. Gergely Miklós feljegyzése, 1964. július 17.

kot játszott: miközben megőrizte hazája jogalapját arra, hogy továbbra is minden téren dominálni tudjon a gyarmati sorból felszabadult országokban, az NDK „hátsó kertjében” olyan apró szimbolikus előnyöket próbált kialakítani, melyek – a magyar állam hajlandósága esetén – nem követelték meg az ellentételezést.

A Gergellyel folytatott tárgyalás másnapján Brückner már Becske Gyulát próbálta – Böer és Laub társaságában – meggyőzni arról, hogy a Népköztársaság útján³⁹ utaljon ki az NSZK kirendeltsége számára egy impozáns épületet, mely méltó lehet arra, hogy a későbbi nagykövetség otthonául is szolgáljon. Brückner kérésük jogosságát azzal indokolta, hogy a politikai viszony a két állam között szükségszerűen és belátható időn belül normalizálódni fog, így a kereskedelmi kirendeltség rövidesen követéssé fog átalakulni, aminek egyértelműen Budapest „diplomatanegyedében” van a helye. A magyar állam és az őt képviselő Becske hajthatatlan maradt, a nyugatnémet kirendeltségvezető személyes fellépése sem tudott érdemi változást hozni az ingatlankérdésben. Ellenben Brückner pozitív megítélése – Richard Böer korábbi szerény „bécsies” jellemzése – Becske Gyula szemében negatív irányba változott, szerinte Brückner „nyugatnémetesen” fölényesen és követelőzően lépett fel, az épület kérdéséből pedig politikai kérdést csinált.⁴⁰ Becske utóbbi megállapítása helytállónak bizonyult, hiszen Magyarországon a nyugatnémet állam szimbolikusan fel kívánt nőni az NDK-hoz, így az ingatlankérdés valóban politikai kérdéssé vált. A DTEI által ajánlott Izsó utca 5. szám alatti villát 1906-ban Malonyay Dezső építtette Lajta Bélával; megálmódói nem irodának, hanem lakóépületnek szánták.⁴¹ Korából és jellegéből adódóan óhatatlanul felmerült a funkcionalitás problematikája is. Amellett, hogy a Thököly út eldugott mellékutcainak egyikében helyezkedett el, ami nem felelt meg a nyugatnémetek reprezentativitásra vonatkozó igényének, még az alapvetően neki szánt szerepet is csak helyel-közzel tudta betölteni. Mindazonáltal ekkor még az NDK nagykövetsége is egy hasonló kondíciójú, de a „diplomatanegyedben” elhelyezkedő ingatlanban, az 1913-ban épült Dayka-villában⁴² székelt. A kifejezetten erre a célra készült impozáns Népstadion út⁴³ 101–103. szám alatti nagykövetségi épületet csak 1968-ban vehette birtokba a keletnémet állam.⁴⁴

Bonn végül kénytelen volt elfogadni a magyar állam által felajánlott irodaépületet. A döntés hátterében az állt, hogy Brückner felkereste az osztrák és amerikai követségek ideiglenes ügyvivőit, Friedrich C. Zanettit, illetve Owen T. Jonest, akik megosztották tapasztalataikat a frissen Budapestre akkreditált nyugatnémet kirendeltségvezetővel. A magyarországi körülményeket sokkal jobban ismerő két diplomata

39 == 1990-től Andrássy út.

40 == ÁBTL 3.1.5. O-14838/1. Dr. Hardo Brückner. Becske Gyula feljegyzése, 1964. július 17.

41 == Fodor–Búza (szerk.), 2015: 75.

42 == Benczúr utca 26.

43 == Ma Stefánia út.

44 == Napi Krónika. *Magyar Nemzet*, 1968. április 21. 4., MTVA Fotóarchívum. <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-VGtISGFvbIVQOEFQbVbJv2JZK3Rz-ZitTWNUIUVc3T2hZaElsSotFR1VpUTo> (utolsó letöltés: 2021. február 10.).

eloszlatta Brückner állami – DTEI – kézben lévő korlátlan ingatlankínálattal kapcsolatos prekonceptióit és illúzióit.⁴⁵ Feltételezhető, hogy közrejátszott az a felismerés is, hogy az épületet tekintve nem kerültek sokkal hátrányosabb helyzetbe, mint az NDK, arról pedig nem tudhattak, hogy ez a szituáció gyökeresen meg fog változni 1968-ban. Az NSZK kereskedelmi képviselője hosszas vita után, 1964. október 15-én beköltözött a XIV. kerület, Izsó utca 5. szám alatti ingatlanba.⁴⁶ A nyugatnémet diplomaták reprezentatív nagykövetségi épülettel kapcsolatos elképzelése hosszú ideig vágyálom maradt, hiszen a diplomáciai kapcsolatfelvétel után sem kaptak új székhelyet, hanem maradtak az egykori kirendeltségnek is otthont adó Malonyay-villában.⁴⁷ Az 1964-es nyugatnémet elképzeléseknek megfelelő ingatlant csak az egyesült Németország kaphatott: először, ideiglenesen – 1991. november 18-tól – az egykori keletnémet nagykövetség Stefánia úti épületét használták,⁴⁸ majd a magyar állam 1993. május 12-én visszaadta a második világháború előtti német nagykövetség épületét, a Várnegyedben található Úri utca 64–66. szám alatti ingatlant.⁴⁹

Az irodaépület kérdésének rendezése után egy jóval égetőbb és politikai szempontból kevésbé ingoványos probléma került előtérbe, a kirendeltség személyzetének hosszú távú elszállásolása. A sok esetben családostul ideköltöző nyugatnémet diplomatákat kezdetben a Gellért Szállóban helyezték el, ami a magyar állambiztonság szemszögéből egy kétségtelenül előnyös felállás volt, hiszen a hotelszobák lehallgatása jóval egyszerűbb volt, mint a privát lakásoké. Ez azonban nem maradhatott sokáig így, hiszen a fogadó állam alapvető kötelessége volt a diplomaták számára megfelelő lakások bérleti díj ellenében való biztosítása. Nyugatnémet részről a kirendeltségvezetői rezidenciát leszámítva nem volt különösebb, teljesíthetetlennek tűnő igény, ugyanakkor a lakások kiutalása meglehetősen vontatottan haladt, ami újabb ellentétet szült. A nyugatnémetek türelmetlenségével párhuzamosan a magyar szervek frusztrációja is növekedett, így az ügyeket sürgető Brückner több esetben szembesült kellemetlen, a múltat felhánytorgató, sértő megjegyzésekkel. Fodor Zoltán például többek között Budapest második világháborús „szétlövésével” indokolta azt, hogy a magyar szervek jóval lassabban juttatják lakásokhoz a diplomatákat, mint frankfurti kollégáik. Buzás József pedig azt javasolta a diplomatának, hogy magyarok körében ne nagyon beszéljenek hidakról.⁵⁰

A kirendeltség felállítását követően a nyugatnémet diplomaták törekedtek az intézmény jogköreinek nem hivatalos szélesítésére, valamint a követségeknek kijáró bánásmódot igyekeztek kikényszeríteni a magyar bürokráciától olyan területeken,

45 = = ÁBTL 3.1.5. O-14838/1. Dr. Hardo Brückner. Feljegyzés, 1964. július 31., Koordináló jelentés, 1964. július 29.

46 = = Uo. Jelentés, 1964. november 24.

47 = = NSZK Kereskedelemfejlesztési hivatal nyílt Budapesten. *Világgazdaság*, 1979. szeptember 14. 3.

48 = = Közlemények. *Népszabadság*, 1991. november 15. 14.

49 = = A Német Szövetségi Köztársaság..., 1993.

50 = = ÁBTL 3.1.5. O-14838/1. Dr. Hardo Brückner. Feljegyzés, 1964. augusztus 5.

ahol nem volt kötelező az ellentételezés. Azonban ezeket a próbálkozásokat a magyar fél minden esetben elhárította, és kezdeményezte azok hivatalos mederben történő megtárgyalását. Nem hagytak teret arra, hogy a nyugatnémetek olyan előnyökhöz juszanak, amik más országokban az NDK előtt tiltva voltak. Ez a fegyver kétélű volt, így amikor Becske Gyula, hivatkozva a diplomáciai testületekre vonatkozó szabályokra, vámmentesítési jegyzőkönyvet kívánt kitölteni Brücknerrel, a diplomata ugyanazzal az indokkal próbálta visszautasítani a kérést, mint amivel a magyar hatóságok az ő megkereséseiket, hogy esetükben nem követségről, csak egy kereskedelmi kirendeltségről van szó.⁵¹ Tekintve, hogy a kirendeltségvezető rövid ellenkezés után mégis hajlandó volt kitölteni a dokumentumot, úgy tűnik, hogy ez csak a korábbi sértésekre adott válasz volt. Ezt támasztja alá az is, hogy Brückner minden lehetőséget megragadott arra, hogy kirendeltségének diplomáciai külsőt kölcsönözzön. Ennek ékes példája, hogy miközben „irodája” és „rezidenciája” egyaránt a Gellért Szállóban helyezkedett el, messzemenőkig adott a külsőségekre. Megkövetelte a protokoll betartását, csak megfelelő rangú vendéget és csak előzetes bejelentés után volt hajlandó fogadni. A nála alacsonyabb rangú látogatókat beosztottjaihoz irányították. Ő maga viszont előszeretettel látogatta a többi nagykövetséget, ahol egyenrangú partnerként próbált fellépni.⁵²

Egy alkalommal még a szovjet nagykövetségénél is próbálkozott. Először telefonon, majd levélben kérte, hogy az ügyvivő, Nyikolaj Rodionovics Seleh fogadja őt. A protokoll értelmében az NSZK képvisellete csak a szovjet kereskedelmi kirendeltséggel vehette volna fel a kapcsolatot, így a szovjet nagykövetség válasza sem méltatta. Viszont nyugatnémet szempontból megérte a fáradságot, hiszen pozitív szovjet válasz esetén kiváló hivatkozási alap keletkezett volna arra, hogy más szocialista ország követségét is felkeressék. Bár a szovjet követséggel nem sikerült formálisan kapcsolatba lépni, Seleh ügyvivő országa és saját maga jó szándéka jeléül nem hivatalosan mégis fogadta Brücknert. A találkozón azonban leszögezte, hogy diplomáciai érintkezést semmi szín alatt nem kívánnak a nyugatnémet kereskedelmi kirendeltséggel folytatni, mert az nem csak a protokoll megszegését jelentené, hanem erősen sértené Magyarországot. Mindemellett hangot adott azon véleményének, hogy az NSZK tévúton jár akkor, ha a Hallstein-doktrínával próbálja sakkban tartani a kis országokat. Brückner megpróbált hasznot húzni a nem túl jól alakuló találkozókból, így Magyarország nyersanyag-ellátottságáról érdeklődött, ami a kirendeltség munkaköréhez idomuló téma lett volna. Seleh azonban erre sem volt hajlandó egyenes választ adni, csak arra figyelmeztette a kirendeltségvezetőt, hogy ne ringassák magukat olyan tévhitbe, hogy Magyarország nem tud megenni nélkülük.⁵³ Miután a szovjet ügyvivő kereken visszautasította Brückner formális és informális kapcsolatkeresését, a kirendeltség nem próbálkozott hasonló manőverrel.

51 = Uo. Feljegyzés, 1964. augusztus 12.

52 = Uo. Jelentés, 1964. november 24.

53 = Uo. Napi jelentés, 1964. szeptember 4.

A diplomatákon kívül a kirendeltség más beosztottjai is törekedtek a szigorú szabályok lazítására, bár teljesen más megfontolásból, mint a vezető diplomaták. A Gellért Szállóban működő kirendeltség a telexüzeneteket csak a szálloda gépeivel tudta eljuttatni Bonnba. A gépkezelőnek azonban kötelező volt minden üzenet másodpéldányát megőrizni. Az pedig, hogy a magyar állambiztonság ezekhez minden gond nélkül hozzáfért, nyílt titok volt még a kirendeltség alkalmazottai előtt is. Hans Jürgen Ockel – a kirendeltség titkára, a telexüzenetek kódolásának felelőse – megpróbálta rábírní a szállodai alkalmazottat, hogy a szabályzatot megkerülve tekintsen el másodpéldány elrakásától. Kérését nem teljesítették, a magyar állambiztonság számára viszont jelentették. Pedig Ockel csak munkát akart magának megspórolni, hiszen másodpéldány hiányában a telex tartalma részleges rejtjelezéssel is titok maradt volna. Mivel a szállodai telexes nem állt kötélnek, így a kirendeltség az üzenetek teljes „sifírozására” – rejtjelezésére – rendezkedett be, ami jelentős többletmunkát jelentett Ockel számára. Ellenben manőverével felhívta magára a kémelhárítás figyelmét, ráadásul próbálkozását nem apró szabályszegésnek, hanem egyenesen hírszerző tevékenységnek titulálták.⁵⁴

A kirendeltségvezetőnek további politikai „pofonokat” kellett elviselnie. Azok után, hogy a szovjet ügyvivő esélyt sem hagyott további találkozóknak, magyar részről az MNB elnöke (dr. László Andor államtitkár) az előzetes puhatolózások ellenére sem volt hajlandó fogadni, valamint Bognár Józseffel, a Kulturális Kapcsolatok Intézetének elnökével sem tárgyalhatott.⁵⁵ Brückner nem viselte jól a sorozatos visszautasítást, illetve a számára teljesen nyilvánvaló állambiztonsági ellenőrzést, így amikor 1965. január 27-én Bécsből fogadott hívást, vehemensen kikelt a magyarországi helyzettel kapcsolatban: „A politikai helyzet siralmas – ezt a barátaim nagyon jól lehallgathatják – pocskék. Minden nap újabb udvariatlanság áll az NSZK ellen.”⁵⁶ A diplomata nem véletlenül vette ezeket rendkívül rossz néven, hiszen többről volt szó a saját önbecsülésénél, melybe a magyar bürokrácia lényegében lépten-nyomon belegázolt. Brückner és a kirendeltség nemcsak hazájukat, a Német Szövetségi Köztársaságot, hanem a nyugatnémet kormány, mindenekelőtt pedig a Gerhard Schröder külügyminiszter és Ludwig Erhard kancellár nevével fémjelzett Ostpolitikot is képviselték. A külügyminiszternek igazolnia kellett a közvélemény, az ellenzék és a kormány előtt, hogy a meghirdetett irányvonal helyes. A budapesti kirendeltség tulajdonképpen eredménykényszerben volt, hiszen előzetesen Magyarország konstruktív és problémamentes partnernek tűnt, ahol a legkönnyebbnek gondolták a kapcsolatfejlesztést. Schrödernek az 1965. szeptember 19-én tartandó Bundestag-választások előtt mindenképp szüksége lett volna pozitív visszajelzésekre, hiszen két oldalról is komoly kritika érte. Egyrészt az ellen-

54 = = ÁBTL 3.1.5. O-13471. Hans Jürgen Ockel. Javaslat, 1964. október 5., Jelentés 1964. december 8.

55 = = ÁBTL 3.1.5. O-14838/1. Dr. Hardo Brückner. Feljegyzés, 1964. szeptember 4., Tájékoztató jelentés, 1965. január 11.

56 = = Uo. Jelentés telefonlehallgatásról, 1965. január 27.

zékben lévő szociáldemokraták elégtelennek tartották a keletpolitika eredményeit, és fokozottabb nyitást szorgalmaztak, a másik oldalról pedig a kereszténydemokraták – a kormánykoalíció nagyobb pártja – a szocialista országok felé tanúsított „lojális politika miatt” bírálták.⁵⁷ A budapesti kirendeltségre tehát hatalmas nyomás nehezedett otthonról, de a magyar bürokráciát ez nem hatotta meg, a nyugatnémet diplomátáknak csak nagyon szűk mozgásteret engedtek. Magyarország minden szempontból védte az NDK és a keleti blokk érdekeltségeit, és nem volt hajlandó tolerálni a nyugatnémetek legapróbb térnyerését sem, így Brückner és csapata meglehetősen kellemetlen szituációban találta magát.

1964-ben a kereskedelmi kirendeltségek felállításakor és az azt követő három évben fokozatosan kirajzolódtak a nyugatnémet és a magyar elképzelések közti óriási különbségek. Már a kirendeltségek felállításakor látszott, hogy a magyarok nem kívánnak reprezentatív épületet adni Bonn képviselőinek, és a megkötött egyezmény kereteit sem szeretnék nem hivatalos formában bővíteni. A nyugatnémet diplomáták és a külügyminisztérium elképzelése az volt, hogy Magyarországon gyorsan célt lehet érni, és látható politikai eredményeket tudnak szállítani még az 1965-ös választások előtt. Erre azonban nem került sor, mert a magyar szervek minden tekintetben rugalmatlannak bizonyultak. Ugyanakkor az NSZK sem lépett ki külpolitikai direktívájának árnyékából, hiszen a fejlődő országoktól pont ugyanilyen rugalmatlanságot várt el az NDK kirendeltségeivel és konzulátusaival szemben. A behatolási politika csak annyiban volt sikeres, amennyit a magyar vezetés engedni akart, az pedig nem volt más, mint a kereskedelem stabilizálása és a már meglévő kereteken belüli fokozása. A magyar politika 1967-ig sikeresen hitette el a nyugatnémetekkel, és talán még bízott is abban, hogy a gazdasági kapcsolatokon kívül a politikaiak is fejlődhetnek, bár erre a kirendeltség megalakulásakor esélyt sem adtak. Amikor Románia bizonyította különutas külpolitikáját, és a Varsói Szerződés tagállamaival való egyeztetés nélkül megegyezett az NSZK-val, az álarc lehullott, és Magyarország egyértelmű válaszüthoz érkezett. A magyar politikai vezetésnek fontosabb volt a készülő belpolitikai reform biztosítása, mint a külpolitikai szabadság, így nem léphetett a román útra, hanem engedett a keletnémetek és lengyelek által kikényszerített, „varsói diktátumként”⁵⁸ ismertté vált új szovjet direktívának, mely értelmében Magyarország csak Bulgáriát előzhette meg a Bonnal való kapcsolatrendezés tekintetében. Ezzel a nyugatnémetekkel való diplomáciai kapcsolatfelvétel reális esélye hosszú időre lekerült a napirendről, csak 1973. december 20-án került rá sor.

57 = = ÁBTL 3.1.5. O-13470/1. Hermann Kersting. Jelentés, 1964. szeptember 5., Jelentés, 1965. február 4.

58 = = Az elnevezés Békés Csabától származik (Békés, 2009: 318–320).

=== Levéltári források ===

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTTL)

3.1.5. Operatív dossziék

O-13087. Meta Maria Pireau

O-13470/1. Hermann Kersting „Fürge”

O-13471. Hans Jürgen Ockel

O-13900. Karl Hübner

O-14011. Avila Maria Harlander „Cili”

O-14013. Karl Heinz Homer „Ujonc”

O-14027. Georg Hoppen

O-14029. Marie Luise Minna Julia Keilwagen

O-14030. Richard Böer

O-14829. Jacobine Strang „Vénlány”

O-14836. Dr. Robert Laub

O-14838/1. Dr. Hardo Brückner

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL-OL)

XIX-J Külügyminisztérium

I-j. NSZK (1945–1964)

=== Hivatkozott irodalom ===

Békés, 2004

Békés Csaba: *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztjében, 1945–1990.* Budapest, Gondolat.

Békés, 2009

Békés Csaba: Magyarország, a szovjet blokk, a német kérdés és az európai biztonság 1967–1975. In Tischler János (szerk.): *Kádárizmus – mélyfúrások.* Budapest, 1956-os Intézet. 315–351.

Gray, 2003

Gray, William Glenn: *Germany's cold war – The global campaign to isolate East Germany 1949–1969.* Chapel Hill, The University of North Carolina Press.

Kiss, 1976

Kiss J. László: Az első államközi megállapodástól a diplomáciai kapcsolatok felvételéig. A magyar–NSZK kapcsolatok egy évtizede 1963–1973. *Külpolitika*, 3. sz. 40–65.

Ruff, 2007

Ruff Mihály: A két német állam. In Békés Csaba (szerk.): *Evolúció és revolúció. Magyarország és a nemzetközi politika 1956-ban.* Budapest, 1956-os intézet – Gondolat.

Fodor–Búza (szerk.), 2015

Zuglói Lexikon. Szerkesztette: Fodor Béla és Búza Péter. Budapest–Zugló, Budapest Főváros XIV. Kerület Zuglói Önkormányzata – Herminamező Polgári Köre.

=== Nyomtatásban megjelent források ===

A Német Szövetségi Köztársaság..., 1993

A Kormány 76/1993. (V. 12.) Korm. rendelete. A Német Szövetségi Köztársaság követ-ségi ingatlanának tulajdonjogáról. *Magyar Közlöny*, május 12. 3322.

A magyar külpolitika dokumentumai, 1963

A magyar külpolitika dokumentumai. 3–4. sz. Külügyminisztérium Dokumentációs Osztály. 1963. december 31.

Statisztikai Évkönyv 1948

Statisztikai Évkönyv 1948. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1950.

Statisztikai Évkönyv 1949

Statisztikai Évkönyv 1949. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1950.

Statisztikai Évkönyv 1950

Statisztikai Évkönyv 1950. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1951.

Statisztikai Évkönyv 1951

Statisztikai Évkönyv 1951. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1952.

Statisztikai Évkönyv 1952

Statisztikai Évkönyv 1952. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1953.

Statisztikai Évkönyv 1953
Statisztikai Évkönyv 1953. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1954.

Statisztikai Évkönyv 1954
Statisztikai Évkönyv 1954. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1955.

Statisztikai Évkönyv 1955
Statisztikai Évkönyv 1955. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1957.

Statisztikai Évkönyv 1956
Statisztikai Évkönyv 1956. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1958.

Statisztikai Évkönyv 1957
Statisztikai Évkönyv 1957. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1959.

Statisztikai Évkönyv 1958
Statisztikai Évkönyv 1958. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1960.

Statisztikai Évkönyv 1959
Statisztikai Évkönyv 1959. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1960.

Statisztikai Évkönyv 1961
Statisztikai Évkönyv 1961. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1962.

Statisztikai Évkönyv 1962
Statisztikai Évkönyv 1962. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1963.

Statisztikai Évkönyv 1963
Statisztikai Évkönyv 1963. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1964.

Statisztikai Évkönyv 1964
Statisztikai Évkönyv 1964. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1965.

Statisztikai Évkönyv 1965
Statisztikai Évkönyv 1965. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1966.

Statisztikai Évkönyv 1966
Statisztikai Évkönyv 1966. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1967.

Statisztikai Évkönyv 1967
Statisztikai Évkönyv 1967. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1968.

Statisztikai Évkönyv 1968
Statisztikai Évkönyv 1968. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1969.

Statisztikai Évkönyv 1969
Statisztikai Évkönyv 1969. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1970.

Statisztikai Évkönyv 1970
Statisztikai Évkönyv 1970. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1971.

Statisztikai Évkönyv 1971
Statisztikai Évkönyv 1971. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1972.

Statisztikai Évkönyv 1972
Statisztikai Évkönyv 1972. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1973.

Statisztikai Évkönyv 1973
Statisztikai Évkönyv 1973. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1974.

==== **Sajtó** ====

Magyar Nemzet

Népszabadság

Világgazdaság

==== **Internet** ====

M. Szebeni, 2009

M. Szebeni Géza: Vigyázó szemetek Moszkvára vessétek... avagy Kádár és a német kancellárok. *Grotius*. http://www.grotius.hu/doc/pub/FOEPEY/2009_60_m.szebeni_geza.pdf (utolsó letöltés: 2021. március 31.).

MTVA Archívum Fotóarchívum. <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-VGtISGFvblVQOEFQbVBjV2JZK3RzZitTWVNIUVc3T2hZaElsSotFRiVpUTo> (utolsó letöltés: 2021. február 10.).

Kulcsszavak

=====

NSZK, NDK, külpolitika

/ Establishment of the West- German Trade Office in Budapest /

In the autumn of 1963, Hungary and the FRG agreed on establishing mutual trade offices to stabilize their economic relations and improve the relations between the two countries and their citizens in the long term. This study examines the difficulties and the consequences related to the establishment of the offices from both commercial and political aspects.

The paper points out that the concepts of the two countries regarding the implementation in practice stood in contradiction. Hungary tried to capitalize as much as possible on the commercial aspects of the agreement but refused to make political or cultural concessions to the FRG to the detriment of the GDR. However, Bonn's objective was to obtain political concessions in Budapest as soon as possible, by strengthening the economic relations. As a result, the West German representatives in Budapest were confronted on many issues with the Hungarian bureaucracy.

The establishment of the trade offices was not plain sailing. Nevertheless, it guaranteed stable trade until 1967 as well as a perspective to settle political relations between the two countries.

Válaszfal vezetőfülke felé eső
oldalán látható folytonossági
hiány.

